

dr hab. Arkadiusz Dymowski, prof. WSB
ul. Słoneczna 12/5
81-605 Gdynia
e-mail: arekdym@yahoo.com

Gdynia, 1 sierpnia 2023 r.

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgr. Michała Zawadzkiego
p.t. *Średniowieczne mennictwo koronne doby Jagiellonów*
napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Borysa Paszkiewicza
w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2023**

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr. Michała Zawadzkiego składa się z dwóch tomów, liczących odpowiednio 424 i 264 numerowane strony. Autor zastosował klasyczny układ pracy. Tom pierwszy ma charakter opisowo-analityczny. Po wstępie (rozdział I), w którym Autor zawarł wskazanie celu naukowego rozprawy, określenie jej zakresu chronologicznego i terytorialnego oraz opis układu pracy, umieścił kolejno rozdziały opisujące monety wczesnojagiellońskie, ich typologię i datowanie (rozdział II), mennictwo przedjagiellońskie (rozdział III), stosunki monetarne w Polsce za pierwszych Jagiellonów (rozdział IV), funkcjonowanie mennicy krakowskiej w tym samym okresie (rozdział V) oraz obieg monetarny w Koronie od końca XV w. do początku XVI w. rekonstruowany na podstawie skarbów i źródeł pisanych, a także użytkowanie monet wczesnojagiellońskich (i półgroszy świdnickich) w Koronie po reformie monetarnej Zygmunta Starego oraz w innych państwach Europy Środkowej i Wschodniej od XV do XVII w. (rozdział VI). Warto więc odnotować, że zakres pracy jest znacznie szerszy, niż wskazane w tytule średniowieczne mennictwo koronne doby Jagiellonów. Niemala część rozprawy traktuje o obiegu monetarnym w Królestwie Polskim i krajach ościennych w późnym średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym, aż po wiek XVII. Część opisowo-analityczną zamyka zakończenie (rozdział VII) z podsumowaniem i wnioskami końcowymi, po którym zamieszczona jest obszerna i aktualna bibliografia. Notabene struktura pracy opisana

we wstępie nie odpowiada w pełni układowi w rzeczywistości zastosowanemu. Zapewne wynika to z nieuwzględniania w opisie poprawek wprowadzonych w trakcie ostatecznej redakcji tekstu. Ilustracje (w tym – niestety – bardzo nieliczne mapy), wykresy oraz tabele są wkomponowane w tekst pracy. Tom drugi to inwentarz skarbów.

Przechodząc do bardziej szczegółowego opisu pracy, ponad połowa (jeśli nie liczyć bibliografii) tomu pierwszego to charakterystyka monet koronnych wybijanych od panowania Władysława Jagiełły do reformy monetarnej Zygmunta Starego z roku 1526, przedstawiająca w wyczerpujący sposób aktualny stan wiedzy naukowej na ten temat. Autor w większości przypadków opiera się na systematyce i ustaleniach wprowadzonych do obiegu naukowego przez innych badaczy, w tym przede wszystkim na pracach Franciszka Piekosińskiego, Stanisławy Kubiak, Sebastiana Pawlikowskiego, Mariana Gumowskiego i Borysa Paszkiewicza. Natomiast jeśli było to konieczne, Autor skorygował wcześniejsze ustalenia, albo – jak w przypadku denarów Władysława Jagiełły - wprowadził własną systematykę monet przypisując je do konkretnych, datowanych emisji. Pragmatyczna powściągliwość w zakresie tworzenia nowych typologii wyszła pracy na dobre. Idąc dalej, charakterystyka opisowa monet oraz liczne, bardzo dobrze dobrane i dobrej jakości ilustracje uzupełniają się wzajemnie. Szerzej rzecz ujmując, warstwa ilustracyjna, nie do przecenienia w przypadku pracy traktującej o numizmatyce średniowiecznej, należy niewątpliwie do najmocniejszych stron rozprawy.

Do charakterystyki monet mam tylko dwie uwagi. Pierwsza z nich dotyczy terminologii. Mianowicie najniższy nominał wśród monet jagiellońskich Autor nazywa zamiennie pieniążkiem lub denarem (t. I, s. 13). Dla jasności wyводу lepiej byłoby zdecydować się na konsekwentne używanie jednej z tych nazw. Tym bardziej, że słowo „pieniązek” jest powszechnie wykorzystywane we współczesnej polszczyźnie w innym znaczeniu niż nazwa nominału. Odmiennie od denara/pieniążka jagielloński półgrosz jest dla Autora zawsze półgroszem. Stosowanie zamiennie dwóch określeń tego samego nominału nie jest więc konieczne. Druga, drobna uwaga techniczna: przy opisie i analizie metrologii (w zasadzie samej tylko wagi) monet (t. I, s. 76 i n.) obok średniej arytmetycznej warto posługiwać się również medianą. Jest to istotne z tego

względu, że rozkład wag monet poszczególnych emisji wyraźnie odbiega od rozkładu normalnego, co doskonale widać na wykresach zamieszczonych w pracy.

Po opisie monet wczesnojagiellońskich Autor umieścił – w trochę zaskakującym miejscu – krótki rozdział traktujący o wcześniejszym mennictwie koronnym, ostatnich Piastów i Andegawenów, a następnie przeszedł do scharakteryzowanych w kolejnych dwóch rozdziałach stosunków monetarnych w Polsce od końca XIV i początku XVI w. oraz rekonstrukcji działalności mennicy krakowskiej w tym samym okresie. W odniesieniu do tej ostatniej wykazano m.in. powiązania w zakresie techniki bicia monet z mennicami lwowską i wileńską. Ostatni rozdział części opisowo-analitycznej odnosi się do obiegu monetarnego w Królestwie Polskim, jego lennach oraz w innych państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Jak już wspomniałem na wstępie, w rozdziale tym Autor przeanalizował skład skarbów i źródła pisane, nie ograniczając się do obiegu samych tylko monet koronnych. Efektem są liczne, nowe ustalenia w zakresie zasięgu, chronologii i skali użytkowania przede wszystkim monet wczesnojagiellońskich, ale także wcześniejszych i późniejszych monet koronnych, monet litewskich, lennych, miejskich oraz pieniądza obcego, zwłaszcza groszy praskich i monet krzyżackich. Nad wyraz ciekawe są fragmenty rozprawy dotyczące produkcji i użytkowania monet fałszywych, a także cały, obszerny podrozdział poświęcony półgroszom świdnickim.

Najpoważniejszym mankamentem pracy, wynikającym z przyczyn obiektywnych i absolutnie niezawinionym przez jej Autora, jest niewykorzystywanie czwartego z najważniejszych - obok skarbów, przekazów pisanych i monet samych w sobie - źródeł do badań nad różnymi aspektami związanymi z królewskim mennictwem wczesnojagiellońskim, z czego zresztą Autor doskonale zdaje sobie sprawę. W pełni się z nim zgadzam, że jedną z największych, jeśli nie największą bolączką badań nad mennictwem i obiegiem monetarnym na ziemiach polskich u schyłku średniowiecza i na początku okresu nowożytnego jest prawie całkowity brak opracowanego i opublikowanego materiału opisującego monety znalezione poza skarbami. (por. t. I, s. 11 i 267). Jednocześnie do badaczy docierają bardzo szczątkowe informacje o nadzwyczaj licznych monetach wczesnojagiellońskich, zwłaszcza denarach, odkrytych w ciągu ostatnich dwóch, trzech dziesięcioleci. Biorąc to pod uwagę, Autor słusznie wskazuje, że aktualny stan badań w tym zakresie *pozwala jedynie na określenie*

znalezisk pojedynczych monet wczesnojagiellońskich jako masowych (t. I, s. 267). Bardziej szczegółowe informacje na temat owych znalezisk z całą pewnością pozwoliłyby na znaczne poszerzenie naszej wiedzy odnoszącej się m.in. do skali i struktury obiegu monetarnego, albo do wytwarzania i użytkowania pieniądza fałszywego.

Inwentarz (tom II pracy) to namacalny wynik nad wyraz mozolnej i czasochłonnej pracy Autora polegającej na inwentaryzacji skarbów. Katalog, sam w sobie stanowiący niezwykle cenny materiał dla każdego badacza zajmującego się pieniądzem późnośredniowiecznym i wczesnonowożytnym w Europie Środkowej i Wschodniej, podzielony jest na cztery części. Trzy pierwsze z nich obejmują skarby z terenu Korony i ziem lennych z lat 1386-1525, z lat 1526-1620, oraz z okresu po 1620 r. Część czwarta to skarby zawierające monety wczesnojagiellońskie, znalezione poza terenem Korony i jej ziem lennych. Dzieląc tę ostatnią część inwentarza na katalogi znalezisk z Litwy, Austrii, Czech itd., Autor przyjął podział geograficzny oparty na granicach historycznych (por. t. I, s. 12) państw funkcjonujących w Europie Środkowej i Wschodniej u schyłku średniowiecza i na początku epoki nowożytnej. W pracy brakuje wyjaśnienia, na jakich zasadach poszczególne skarby zostały przypisane do konkretnych państw, których granice, co oczywiste, były zmienne w czasie. Dla przykładu część skarbów z terenu obecnych Węgier została określona jako węgierskie, a inne jako pochodzące z terenu Imperium Osmańskiego. Można się co prawda domyślać intencji Autora i zastosowanego przez niego klucza, jednak wypadłoby ten problem precyzyjnie wyjaśnić. Ponadto część inwentarza odnoszącą się do Węgier (lub Imperium Osmańskiego, zależnie od przyjętych granic historycznych) warto uzupełnić o odkryty w 2018 r. skarb z Kunmadaras-Repülötér, zawierający ok. 7500 monet; niestety w pełni uchwytny jest jedynie 350 egzemplarzy z tego depozytu, w większości polskich monet z XV-XVI w (zob. Zs.D. Nagy, B. Zając, Z. May, *Lengyel pénzek Magyarországon I. A Kunmadaras-Repülötér lelőhelyen előkerült éremlelet előzetes eredményei*, Szolnok 2019). Pozostając jeszcze przy części inwentarza obejmującej skarby spoza Korony, Autor słusznie ograniczył zakres informacji odnoszących się do poszczególnych depozytów, jednak moim zdaniem oprócz wskazania miejsca znalezienia, liczebności skarbu, jego ogólnego datowania i wchodzących w jego skład polskich monet wczesnojagiellońskich, do umiejscowienia

skarbu w jakimś konkretniejszym kontekście przydałby się choćby bardzo ogólny i skrótowy opis zawartości całości odkrytego zespołu.

Podsumowując, mimo moich kilku drobnych uwag, które Autor może wykorzystać do udoskonalenia pracy przed przekazaniem jej do druku, na co ona w pełni zasługuje, uważam rozprawę mgr. Michała Zawadzkiego za spełniającą w pełni wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.) oraz wnoszę o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie, biorąc pod uwagę bardzo wysoką jakość przeprowadzonych przez mgr. Michała Zawadzkiego badań, proszę Radę Naukową Instytutu Archeologii i Etnologii PAN o rozważenie wyróżnienia jego rozprawy doktorskiej.

